

**Iain Michael Chambers, *Göç, Kültür, Kimlik*, 3. Baskı,  
(çev. İ. Türkmen & M. Beşikçi), Ayrıntı Yayınları,  
İstanbul 2019, 208 sayfa, ISBN: 978-975-539-339-1.**

**Sedat KANAT\***

**Makale Bilgisi**

Başvuru: 28 Kasım 2024  
Kabul: 9 Aralık 2024

**Article Info**

Received: November 28, 2024  
Accepted: December 9, 2024

Iain Michael Chambers, 1949 doğumlu İngiliz tarihçi, sosyolog ve kültürel çalışmalar uzmanıdır. Özellikle Akdeniz dünyasının modernleşme serüvenini daha geniş bir açıdan görebilmek için, kültürel çalışmalar yaklaşımını geliştirmiştir. Başlıca çalışmaları şunlardır: *Migrancy, Culture, Identity; Border Dialogues, Journeys in Postmodernity; Popular Culture, The Metropolitan Experience; Urban Rhythms, Pop Music and Popular Culture; Culture After Humanism*'dir.

Eserin dil ve üslubunun fazlasıyla yeterli olduğu söylenebilir. Sadece şunu belirtmem gerekir ki, kitabın özellikle sosyoloji, tarih, tarih felsefesi, sosyal psikoloji ve biraz da uluslararası ilişkiler bilinen okunması, kitaptan alınacak verimi ve anlama düzeyini artıracaktır.

Kitabın ilk baskısı 1994 yılında Routledge tarafından yapılmıştır. Türkçe en son basımı 2024 yılında gerçekleştirilmiştir. Eser; teşekkür, yedi bölüm (eve dönüşün imkânsızlığı, göç manzaraları, işitsel yürüyüş, arzulayan makineler, parçalanmış dünya: hangi merkez, hangi çevre?, haritasız şehirler, yara ve gölge), kaynakça ve dizin kısımlarından oluşmuştur.

Yazar çalışmasında, çeşitli şehir algılamalarıyla ilgili olarak Pedro Antonio de Alacron'un ile Tahar Ben Jelloun'un çektiği fotoğrafları; Walter Benjamin'in *Trauerspiel*'inin bir Napoli sokağındaki parçalarının resimlerini; Capella Sansevero'nun *Disenchantment* ve *Macchina Anatomica* eserlerinin resimleri ile "Bedensel şehir: Atık ve israfın mideden düşünen ve geçirgen ekonomisinde hayatta kalma" ve "Planlı şehir, rasyonel şehir: İçi boş ve homojen zamanın katı mantığı" notları eşliğinde çeşitli resimleri kullanmıştır.

---

\* Dr. Öğr. Üyesi, Bingöl Üniversitesi; Fen-Edebiyat Fakültesi; Tarih Bölümü; skanat@bingol.edu.tr; ORCID: 0000-0001-8662-9069; Bingöl-Türkiye.

Chambers eserinde tarih, felsefe, edebiyat, sosyoloji, kültürel antropoloji gibi disiplinlerden ve bu alanların önde gelen isimlerinden çokça istifade etmiştir. Bu isimlerden bazıları; Nietzsche, Hegel, Marx, Heidegger, Foucault, Guattari, Bauman, Roland Barthes, Stuart Hall, Michel de Certeau, Conrad, Edmund Gustav Albrecht Husserl, Levinas, James Clifford, Lacan, Derrida, Marshall Berman, Julia Kristeva, Hannah Arendt, Gilles Deleuze, Siegfried Kracauer, Jean Baudrillard, David Harvey, Fredric Jameson ve Walter Benjamin'dir. Bence yazarın, çok değişik bilgi dallarını multidisipliner değil, interdisipliner bir yaklaşımla böylesine kaynaştırmayı başarabilmesi oldukça önemlidir. Bu yaklaşımın yeni olduğunu tabii ki söyleyemeyiz, fakat her yeninin eskiyi mutlaka geçtiği gibi bir olgu da söz konusu olmadığına göre, onun başarısı, tarihsel süreçte oluşmaya devam eden 'yenilik' kavramına güçlü bir katkı olarak görülebilir. Üstelik bu durum, Malinowski'nin *Bilimsel Bir Kültür Teorisi*'nde söylediği "herhangi bir evrensel yasanın temeli karşılaştırmalı olarak oluşturulmalıdır" önerisine de son derece uygundur.

Chambers'ın kitapta başvurduğu temel kavramlar; temas bölgeleri, ötekilik, Faust ikilemi, kültür, kaçamak yaratıcılıklar, diffèrend, nesil farklılaşması, sınır durumu, heterotopik, anayurt, postmodern kültür, küreselleşmiş göç, kültürel melezleşme, psiko-coğrafya ve Karl Mannheim'ın *Kültür Sosyolojisi*'nde bahsettiği "nedenler bolluğu"nun sonucu olan çoğul tarihlerdir. Söz konusu çoğul tarihlerin ana dinamiğini ise, Charles Taylor'ın *Çokkültürcülük, Tanınma Politikası*'nda belirttiğine göre, belli bir kültürün hiyerarşik üstünlüğüne dayanan hoşgörü anlayışı değil de, eşdeğer saygıda temellenen bir yaklaşım olarak farklı kültürel kimliklerin tanınması oluşturmalıdır. Yine aynı eserde Amy Gutmann, karşılıklı saygı temelinde işleyen liberal bir tartışmanın, özgür konuşma, farklılıklara saygı gibi birçok erdemin gelişmesinin umut ilkesi olduğunu belirtmiştir.

Chambers çalışmasına başlarken, sosyoloji, tarih ve antropolojinin temel kavramlarından olan 'kültür'ü, kültürel antropolog Clifford'un dilinden işe koşturmuştur. Aslında, kitabın hemen başında alıntılıdığı Clifford'ın pasajı, izini süreceği temel izlekler ve kavramların da bir özeti gibidir. Burada geçtiği haliyle kültür, organizmacı yaklaşımla doğan, büyüyen ve ölen biçimindeki sürecin dışına çıkarılmıştır. Zira Clifford kültürü, bu boğum noktalarından kurtararak, ona "seyahat bağlamında" oluşan bir kimlik vermiştir. Böylece "inşa edilmiş tarihsellikler, yer değiştirme, karışma ve etkileşim uzamları daha keskin bir şekilde" kendilerini gösterebilecektir. Diğer taraftan, bahsedilen bağlam, Els Oksaar'ın *Kültürlerarası İletişim Bağlamında Kültür Kuramı*'nda vurguladığı gibi, utkulu bir iletişimin olmazlarından sayılan kültürlerin içerdiği dil dışı unsurların da devreye alınmasını kolaylaştırabilir.

Yazar çalışmasının akışını, “çoğul tarihler” kavramı temelinde düzenlemiştir. Böylelikle onun amacı; kültürel, tarihsel, toplumsal, felsefi vs. her şeyi, tek merkezli ve zamanlı saçma bir algıdan kurtarma yönünde kristalleşmiştir. Her ne kadar, Peter L. Berger ve Thomas Luckmann, *Modernite, çoğulculuk ve Anlam Krizi*’nde, günümüzün toplumsal bunalımı konusunda ‘çoğulculuğu’ bir neden olarak görseler de, insanoğlunun birlikte yol alabilmesi, insanların ve toplumların kendi farklılıklarını yaşayabilmeleriyle mümkün olacaktır. Esasında, Berger ve Luckmann da, anlam örüntülerinin üst katmanlarına doğru çıktıkça meydana gelecek olan ve herkesi, tüm kültürleri kuşatıcı bir anlam tabakasının peşindedirler.

Chambers çalışmasının amacını, “başka bir yer, başka bir dünya” umudunun izlerini sürmek olarak belirlemiştir. Bunu yapması gerektiğine, Meksika sınırı civarındaki Tijuana dolaylarından geçen Güney Kaliforniya otobanlarında, yoksulluğun acımasızlıklarından kurtulmak isteyen göçmenlerin kuzeye gidebilmek için giriştikleri tehlikeli yolculuklara şahit olduktan sonra iyice kanaat getirmiştir. Hemen ardından “Kendi hayatlarımız, kültürlerimiz, dillerimiz ve geleceklerimizi alışlageldik biçimde algılama tarzımızda önemli bir kopuştan söz etmeye ne zaman başlayabileceğiz?” sorusunu sormuştur. Chambers’ın cevabı ise şudur: “Herhalde ‘Üçüncü Dünya’ uzaklarda ‘bir yerlerde’ olmaktan çıkıp ‘burada’ boy göstermeye başladığı zaman.” “...‘ileri’ ya da ‘Birinci’ Dünya’nın şehir ve kültürlerindeki hayatlarımızın göbeğinde ortaya çıktıkları zaman.”

Chambers’a göre, kendi tarihselliğimiz içinde yol aldığımız ağın gerilimini meydana getiren şeyler, bir taraftan bize özel miraslarken; diğer taraftan “ortak-kültür gövdelerimiz”dir. İşte çoklu tarihin temel dinamiği budur. Bu öyle bir dinamiktir ki, ötekini dışlaştıran farklı diller, sınırlar, iktidarlar vs. nin sökülüp atıldığı diyalog ortamının tam merkezindedir. Bunun sonucu elbette göç ve harman edilmiş tarihle biçimlendirilen kimlikler olacaktır. Böylece Arendt, Marx-Hegel-Vico’nun aksine, tahmin edilemeyeni ön plana çıkarabilmiştir. Bu ‘tahmin edilemeyen’, aynı zamanda, bir şeyin normal koşullar altında, bulunması gereken mekândan başka bir yeri ifade eden ‘heterotopik’i de içeren bir muhtevaya sahiptir. Yazar bu halin oluşumunda, “çevre bölgeler”den Avro-Amerikan metropollerine, oradan da Üçüncü Dünya kentlerine doğru olan insan akışını, modernleşmenin “akıl çelmeleri” “zalim iteklemeleri” “trenlere yüklenen modernite diasporaları” şeklinde metaforlaştırmıştır. Diğer taraftan bu durum, Asker Kartarı’nın *Kültür, Farklılık ve İletişim*’de dile getirdiği “kültürlerarası birey”in varlık kazanmasına da yol açabilir. Tabii bu kazanımın temel koşulunu sağlayan dinamik ise, Jürgen Habermas’ın *İletişimsel Eylem Teorisi*’nde oldukça geliştirdiği bir kavram olan “öznelerarasılık”tır.

Chambers, Islas'tan devam ederek, farklı kimliklerin değiş tokuş edildiği ama ortadan kalkmadığı bir “başka yer”e atıfta bulunmuştur. Burada farklılıklar engel değil, aslında karmaşanın yol göstericileridir. Ayrıca ona göre bu yer, modern kimliğin yapıtaşı şeklinde konumlandırılan *cogito* 'nun, hakiki bedenler ile yapay bedenler arasındaki muğlak eşiği aşarak iyice dağıldığı yerdir. Baudrillard'a gönderme yaparak, bu dağınıklık ortamında insanın sonsuzluk istencine, “günlük bir ebediyet” sunmakla, ancak bilgisayarın cevap verebileceğinden bahsetmiştir. Chantal de Gournay'e referansla, 1980 yılında Sony tarafından piyasaya sürülen walkmanden ise, “bilgisayar ve küresel kredi statüsünün” sanal bir uzama hapsedici etkisinden, dünyayı içine akıtan, bedeni sağlamlaştıran ve “çok özlü bir biçimde, geçiş halindeyken kurulan bir ‘diaspora kimliğine’ hizmet ederek insanı kurtaran bir aygıt” olarak söz etmiştir. Bununla birlikte, walkmanın anlamı, “algı potansiyelini genişletmesinde” temellenir. Bu aygıt, “[b]ir kent stratejisindeki bağlantı, bir gösterge kaydıracı, belli bir duyum örgütlenmesindeki hayati bir sayısal basamak” fonksiyonu görmektedir. Üstelik bunu, kulağında walkmaniyle gezen insanlar yalnızca bir aralığı, metropoldeki yaşam biçiminin boşluğunu işaret ediyor gibi görüldüğünde yapmaktadır. Bu noktada Deleuze'ün “kent içindeki öteki kentler”ine gönderme yaparak, walkman'ın, bu kentleri keşfedebileceğimiz bir giriş kapısının anahtarı olabileceğini de savlamıştır. Yine Fiske'nin *Popüler Kültürü Anlamak*'ta söylediği Amerikan kot pantolonunun yırtılma biçimlerinin çeşitliliği de aynı anahtarın peşinde olabilir. Üstelik öyle bir giriş kapısı ki, burada “duygusal enerjilerin ve imgeselin aktığı sürekli oluşan duyu kaymalarının anlam vaadini yerine getirdiği görünmez koordinatlar boyunca yol alırız.” Yazar, Baudrillard ve Levinas'tan yardım alarak, “Batılı boşluk ve tüketiş”in metaforu anlamında ‘çöl’den bahsetmiştir. Baudrillard'ya atıfta çölün “ölü anlamların ve terk edilmiş göstergelerin boş boş tekrarlandığı yer” olmasına rağmen “aynı zamanda sonsuzluğun uzamı” olduğunu da vurgulamıştır. Buradan Levinas'a geçerek, çölün aslında “başkalarına hayat hakkı tanıyan, kendimizden ayrı ve farklı biçimde varolma hakkı tanıyan bir fazlalık” olma özelliğini dile getirmiştir. Böylece artık, “modernite ya da postmodernite, ileri kapitalizm, ulus-aşırı iletişim endüstrileri ve ağları, şehir, milenyumun sonu”nu boydan boya geçen seslerin ve insanların yolculuklarının içerdiği kesintisiz anlamsal öteleme ve belirsizlik ihtimalleri deneyimlenebilecektir.

Diğer taraftan yazar, her ne kadar Richard Nisbett *Düşüncenin Coğrafyası*'nda Doğu ile Batı'nın birbirinden oldukça farklı doğalarına vurgu yapmış olsa da, coğrafyanın, temelde kurgusal olan bölünmüşlüğünün sorgulanmasından yanadır. Böylelikle, bilhassa Avrupalı entelektüelin

“üçüncü dünya” dediği bölgeler, daha baştan verili olma durumundan kurtarılarak, mekânsız farklı bir “başkalık”ın konusu olabilir. Böylece, Batı Avrupalı ve Kuzey Amerikalı yönetici, entelektüel ve teknokratların “kozmpolit otoritesi”ni sorgulayan ve düşünme tarzı Afrika, Güney Amerika, Japonya, Hindistan gibi coğrafyalardan köken alan sesleri daha iyi anlamak mümkün olabilecektir.

Chambers ilerleyen sayfalarda “ben” felsefesine girişmiştir. Bu noktada başlıca yardımcıları Heidegger ve Husserl olmuştur. Burada katıksız bir ben’in başlıca koşulunu, ‘ilgiler’in, kendilerine doğru değil, ‘açılım’a doğru bir gidiş sergilemeleri gerektiği şeklinde savlamıştır. Bu yöneliş eskiden çeperde, yani “temas bölgelerinde” kalmış kimi marjinallikleri, şu anda sahip olduğumuz zaman, mekân ve kimlik kavrayışlarımızın tam da odak noktasına yerleştirebilir. Bu, aynı zamanda, “marjinalin siyaseti”nden “farklılığın siyaseti”ne bir geçiş anlamına da gelir.

Diğer taraftan yazar, Harvey ve Jameson’un, yabancılaşmayı gerçek hayatın somut koşullarından koparılmış soyut insan üzerinden yapmalarını eleştirmiştir. Zira onun doğası “zamanın ve dünyadaki ardı arkası kesilmeyen etkinliklerin pençesinde” oluşmaktadır. Kristeva’ya atıfla, yabancıyı “kendiliklerimiz’i sorunsallaştıran, belki de imkânsızlaştıran bir semptom olarak” tarif etmiştir. Bunun yanında yabancı “hepimizin kendi yabancılığımızı tanımasıyla son bulan” bir doğaya da sahiptir.

Chambers çalışmasında çok katmanlı anlamlar dizgesini kullanırken, bunları literatürdeki etkin düşünörlere dayandırmıştır. Üstelik değerlendirmelerinin boşlukta kalmaması için, her ‘idea’nın karşılığını somut dünyanın nesnelereyle örtüştürme gayretini, kitabının başından sonuna kadar sürdürmüştür. Mesela anlamlar dünyasıyla, yeryüzünde belli bir konumda bulunan insanı ‘walkman’ üzerinden irtibatlandırması gerçekten sıra dışıdır. Veya ‘çöl’ metaforunu, ‘bu dünyada yaşayarak’ tükenen insanı ve onun başka insanlarla veya durumlarla karşılaşmasını temele alarak serimlemesi oldukça sahicidir.